

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**Specifika výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve
volném čase**

Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman, Ph.D.

Autor práce: Lenka Šípová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3

2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikační práce Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Lenka Šípová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Petru Baumanovi, Ph.D. za trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod	5
1. Nadané děti.....	7
1.1. Nadání – vymezení pojmu	7
1.1.1 Modely nadání.....	9
1.1.2 Druhy nadání	10
1.2 Charakteristika nadaných dětí.....	11
1.3 Typy nadaných dětí.....	12
1.4 Identifikace nadaných dětí	14
1.5 Specifické skupiny nadaných.....	15
1.6 Obvyklé problémy a komunikační specifika nadaných dětí	17
2. Volnočasové aktivity jako možnost rozvoje nadaných dětí	20
2.1 Organizace zabývající se nadáním a nadanými dětmi v ČR.....	20
2.2 Instituce podporující aktivity nadaných dětí ve volném čase	21
2.2.1 Národní institut dětí a mládeže MŠMT	22
2.2.2 Mensa ČR, Dětská Mensa	22
2.2.3 Centrum nadání	23
2.2.4 Asociace mladých debrujárů České republiky	23
2.2.5 Společnost pro talent a nadání	23
2.3 Závěry výzkumných šetření péče o volnočasové aktivity nadaných dětí	24
2.3.1 Analýza NIDM o Přístupu středisek volného času k nadaným dětem	24
2.3.2 Výzkumné šetření projektu Nadání...brána k úspěchu	25
2.3.3 Výstupy z analýzy stavu nabízených mimoškolních aktivit ve střediscích volného času	26
3. Specifika pedagogické práce s nadanými dětmi ve volném čase	27
3.1 Osobnost pedagoga v práci s nadanými dětmi ve volném čase	27
3.2 Základní principy práce s nadanými dětmi.....	29
3.3 Formy rozvoje nadaných dětí ve volném čase.....	33
3.3.1 Zájmová činnost	33
3.3.2 Mentoring	34
3.3.3 Korespondenční formy rozvoje nadání a online vzdělávání	36
3.3.4 Soutěže a olympiády	37
3.3.5 Pobytové akce.....	38
Závěr	40
Seznam použitých zdrojů	43
Abstrakt	46
Abstract.....	47

Úvod

Nadání je považováno za dar, se kterým člověk přichází na tento svět. V naší společnosti se vytvořily různé mýty o nadaných, které vycházejí ze všeobecných představ, že nadané děti, jsou dětmi štěstěny, které vše dostaly zadarmo a vždy se jim daří, nebo že je okolí vždy akceptuje i oceňuje a uplatní se bez pomoci jiných. Samotné nadání však nestačí. Aby přineslo konkrétní výsledky svému nositeli a celé společnosti, je nadání nutné systematicky podporovat a rozvíjet. Nadání sebou přináší také řadu specifických problémů, kterým musí tyto nadané děti čelit. Podpora a rozvoj nadání začíná v rodině a pokračuje ve škole a volném čase. Péče o nadané děti je však v České republice zatím stále nedostatečná. I přestože již byla vytvořena potřebná školní legislativa, která podporuje vzdělávání nadaných žáků, neexistuje v podstatě žádná ucelená koncepce pro oblast péče o nadané. Podstatnou podmínkou pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb nadaných dětí je především skutečně kvalifikovaný pedagog, který zná psychologické aspekty nadání i jeho projevy a domnívám se, že by mělo být běžným standardem, aby každý pedagogický pracovník měl potřebné znalosti jak pracovat s nadáním dětí a jejich osobním rozvojem. Ani ta nejkvalitnější škola není schopná naplnit všechny vzdělávací potřeby nadaných dětí v rámci běžného vyučování. Podstatnou součástí komplexní péče o nadané děti je i oblast volnočasových aktivit, která poskytuje široké pole působnosti pro rozvoj nadání. Právě ve volném čase, kdy se nadané děti mohou dobrovolně věnovat aktivitám, které odpovídají jejich zájmu, se mnohem více zapojují jejich schopnosti a dovednosti. Často se právě pedagog volného času stává klíčovou osobou v identifikaci nadání svěřeného dítěte, které projeví své mimořádné schopnosti v rámci určité volnočasové aktivity. Nadané děti mají speciální vzdělávací potřeby a právo na specifické výchovné přístupy a to platí i pro práci s těmito dětmi ve volném čase. Odborná literatura pro oblast této problematiky je v podstatné míře zaměřená na informace pro rodiče a učitele. Speciální metodiky pro pracovníky s nadanými dětmi ve volném čase nejsou ještě dostatečně vypracovány. Studuji obor pedagogika volného času a tato problematika mne proto zaujala. Za cíl své bakalářské práce jsem si stanovila podání uceleného přehledu specifické oblasti výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve volném čase, který by se ve svých jednotlivých částech dotýkal všech podstatných aspektů této pedagogické problematiky.

Bakalářská práce je rozdělena do tří částí. První část je věnována vymezení důležitých pojmů a seznámení s některými modely a druhy nadání. Pro práci s nadanými dětmi je důležité znát jejich charakteristiku, spolu s ní uvádím i typologii nadaných a způsoby jejich identifikace. Dále se zabývám specifickými skupinami nadaných dětí, a také upozorňuji na obvyklé problémy a komunikační specifika nadaných dětí. Důležitou oblastí pro rozvoj nadaných dětí jsou volnočasové aktivity, o kterých pojednává druhá část. Uvádím přehled institucí, které poskytují možnosti smysluplného využití volného času nadaným dětem. V jednotlivých podkapitolách se podrobněji věnuji některým organizacím a přibližuji jejich konkrétní činnost. Pro dokreslení problematiky uvádím v poslední části této kapitoly výsledky výzkumů, které vypovídají o současném stavu péče o nadané děti ve volném čase. Ve třetí části se zabývám specifiky, které přináší pedagogická práce s nadanými dětmi ve volném čase. Nejprve se věnuji osobnosti pedagoga nadaných a základními principy výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve volném čase. Dále pak představuji možné formy rozvoje nadaných dětí ve volném čase.

1. Nadané děti

1.1. Nadání – vymezení pojmu

Nadání jedinci, kteří disponovali mimořádnými schopnostmi a dovednostmi, vzbuzovali pozornost již ve starověkých civilizacích. Často bylo jejich nadání přisuzováno působení nadpřirozených sil. Od počátku 19. století, kdy se tato problematika začala systematictěji zkoumat, se vědci snažili nalézt příčinu výjimečnosti nadaných, a hledali způsoby jak nadání rozpoznat a změřit.¹ Avner² rozlišuje tři přístupy k definování pojmu nadání:

1. *psychopatologický* – intelektuální výjimečnost je považována za mentální poruchu;
2. *sociálně historický* – zde jsou za nadané jedince považováni ti, kteří zanechali lidstvu epochální výtvoř;
3. *statistický přístup* – nadání je chápáno jako jistá úroveň mentálních schopností, vymezená proti zbytku populace – např. jako horní tři procenta populace z hlediska normálního rozložení inteligence.

V uvedeném přehledu je však patrný velmi úzký přístup k pojmu nadání, protože se vztahuje pouze na mimořádné výkony v intelektuální oblasti, a to pouze u velmi nadaných jedinců. Pokud budeme chtít vymezit určité podmínky, které jsou zapotřebí k realizaci nadání a které jsou pro nadané jedince společné, můžeme uvést následující:

- *výjimečnost* - nadaný jedinec musí být v něčem výjimečně dobrý;
- *vzácnost* – jedinec musí dosahovat vysoké úrovně v něčem, co je mezi jeho vrstevníky neobvyklé;
- *produktivita* – jedincova významná vlastnost musí potenciálně vést k produktivitě;
- *prokazatelnost* – jedincova vlastnost musí být průkazná prostřednictvím jednoho nebo více validních testů;
- *hodnota* – výjimečný výkon musí být v oblasti, která je společensky oceňována;³

Dodnes panuje v problematice definování pojmu nadání terminologická nejednotnost. Z tohoto důvodu lze v odborné literatuře nalézt značné množství odlišných definic.

¹ Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 5.

² Srov. Avner, cit. podle Jurašková, J. *Základy pedagogiky nadání*, s. 12.

³ Srov. FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání: Jejich rozvoj ve volném čase*, s. 8.

Podle Freemanové⁴ existuje přibližně sto definic nadání a Hříbková uvádí, že v 60 letech se L. J. Lucito pokusil utřídit celkem 113 definic tohoto termínu.

Obecně by se dalo konstatovat, že „nadání se nejčastěji charakterizuje jako odlišnost od průměru ve smyslu nadbytku něčeho, co člověku umožňuje vykonávat určité činnosti na vyšší úrovni než průměrná populace.“⁵ Podle Pedagogického slovníku je nadání chápáno jako „schopnosti člověka pro takové výkony určitých činností intelektuálního nebo fyzického charakteru, které se mohou jevit jako výjimečné ve srovnání s běžnou populací.“⁶

Nadání je „kvalitativně osobitý souhrn schopností, které podmiňují úspěšné vykonávání činnosti.“⁷ Hříbková uvádí, že nadání je často chápáno jako potenciál na straně osobnosti k určité činnosti. To znamená určité schopnosti, vlastnosti, rysy, motivace atd., které podmiňují mimořádný výkon.⁸ Nadání můžeme také vymežit dle společných rysů, které se objevují u jednotlivých definic. Jsou jimi pojmy schopnosti, intelekt, tvořivost, produktivita myšlení, motivace či snaha projevit v určité oblasti výjimečné výkony nebo výsledky.⁹

Terminologická nejednotnost se vyskytuje i v chápání pojmů nadání a talent. Často se tyto dva výrazy užívají jako synonyma, protože neexistují jednoznačně daná kritéria pro jejich odlišení. Autorů, kteří tyto pojmy diferencují je výrazná menšina (např. F. Gagné, J. Laznibatová).¹⁰ Někteří termín nadání používají pro označení mimořádných schopností v intelektuální oblasti a termín talent pro označení schopností v oblastech sportu, hudby, slovesného umění nebo výtvarného umění.¹¹ V ruském jazykovém prostředí se slovem talent míní nadprůměrné nadání, kdežto v anglických psychologických slovnících se naopak nadání považuje za vysokou úroveň talentu.¹² Dalším příkladem může být Taylor, který chápe nadání jako velmi vysoký talent, kdežto talent jako oblast mezi nadáním a průměrem. Naproti tomu Porterová definuje nadání

⁴ Srov. FREEMANOVÁ, J. cit. podle Jurašková, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 8.

⁵ Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 5.

⁶ PRŮCHA, J. et al. *Pedagogický slovník*, s. 126.

⁷ Srov. FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností.*, s. 12.

⁸ Srov. HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadání.*, s. 43.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 41.

¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 41.

¹¹ Srov. MONKS, J. F.; YPENBURG, H. J. *Nadané dítě*, s. 29.

¹² Srov. DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*, s. 23-26.

jako předporadovou složku, kapacitu, vysoké schopnosti pro nějaký výkon a talent považuje za výkonnou charakteristiku.¹³

Rozdíly a společnými rysy, které se vyskytují v definování obou jmenovaných pojmů, se zabýval M. Musil.¹⁴ Dle jeho analýzy vyplývá, že definice těchto pojmů se shodují v tom, že jsou pojímány jako předpoklady osobnosti, které jsou podmínkou pro mimořádně úspěšnou činnost, výkon a produktivitu v určité oblasti, oba se řadí ke krajním případům v normálním zachování předpokladů a jsou vztahovány ke schopnostem a jiným vlastnostem osobnosti. Autor dále zjistil, že talent je většinou definován, jako vysoký stupeň nadání.

Ve snaze zjednodušit chápání obou těchto základních pojmů se vžilo dvouslovné označení „nadání a talent.“¹⁵ V naší práci budeme používat termíny nadání a talent jako synonyma, a to z více důvodů. Prvním důvodem je zjednodušení, protože rozlišování těchto pojmů vede k překážkám v porozumění. Za druhé je to vhodné i z mezinárodního hlediska. Některé jazyky totiž neznají výraz pro nadání a používají pouze slovo talent, které je mezinárodně srozumitelné.

1.1.1 Modely nadání

Existuje více modelů nadání. My zde uvedeme čtyři různé výkladové modely nadání a dále tzv. vícefaktorový model nadání podle Monkse.¹⁶ Každý model slouží ke znázornění skutečných souvislostí a zjednodušuje komplikované situace. První čtyři modely zdůrazňují různá hlediska, ale vzájemně se nevylučují a mohou splývat v jeden celek.

1. *Modely založené na schopnostech* - americký badatel Lewis M. Terman (1877-1956) je nejznámějším zástupcem tohoto pojetí. Ve svých výzkumech sledoval průběh života vysoce nadaných jedinců. Tento model vychází z domněnky, že intelektuální schopnosti se v průběhu života nijak zásadně nemění a dají se zaznamenat již v časném věku. V tomto pojetí nadání však nebyl brán zřetel na neintelektuální faktory, faktory sociálního prostředí a význam motivace.

2. *Modely kognitivních složek* - v tomto modelu se badatelé zaměřují na procesy zpracování informací – tzn., jaké jsou kvalitativní rozdíly mezi informačními procesy. Například si kladou otázku, jakým způsobem přijímají a zpracovávají vysoce nadané

¹³Srov. TAYLOR, PORTEROVÁ citováno podle JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 10.

¹⁴Srov. MUSIL, M. cit. podle HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadání*, s. 41.

¹⁵ Srov. MACHŮ, E. *Nadaný žák*, s. 19.

¹⁶Srov. MONKS, J. F.;YPENBURG, H. J. *Nadané dítě*, s. 15-22.

děti informace, a jak se v těchto procesech liší od průměru. Důraz je tedy kladen na kvalitu zpracování informací.

3. *Modely orientované na výkon* – předností těchto modelů je, že nejsou pouze popisné, ale věnují pozornost i důležitým činitelům pro rozvoj nadání. Vlohy jsou předpokladem pro podání vynikajícího výkonu, ale důležitá je i jejich realizace, tedy převedení do výkonu. Často zejména vlivem rodinného prostředí se vlohy potřebně nerozvinou. Důležitou roli v tomto případě hraje škola. Neuskutečněné vlohy mohou mít za následek negativní projevy.

4. *Sociokulturně orientované modely* – modely vycházejí z toho, že pro rozvoj nadání je nezbytně nutné vhodné spolupůsobení individuálních i sociálních faktorů. Podmínky k tomu potřebné jsou značně závislé na politice státu a jeho hospodářské situaci. Stát by měl zajistit vhodnou legislativu a celkovou koncepci pro práci s nadanými dětmi ve školách i v oblasti volnočasových aktivit.

V této práci je nám nejbližší model *vícefaktorový*, který je také nazýván *triadický model vzájemné závislosti*. Tento model vznikl z původního modelu J. Renzulliho, který Monks doplnil dalšími faktory, které externě determinují nadání. Prvky tohoto modelu tvoří tři znaky osobnosti – vysoká intelektuální schopnost, kreativita a motivace. Tyto prvky na sebe navzájem působí. Uvedené znaky jsou faktory dané vlohami, které jsou u lidí různě vyjádřeny a musí být sledovány a podporovány, aby se rozvinuly. K tomu je nezbytně nutný pozitivní vliv sociálního prostředí – tzn. rodiny, školy a přátel. Model tedy uvádí tři důležité osobnostní znaky nadaných a tři sociální okruhy, které mají prvořadý vliv na podporu a rozvoj nadaného dítěte. Vyjadřuje tak vzájemnou nezbytnou propojenost všech šesti uvedených faktorů, jejichž součinností dochází k optimálnímu rozvoji nadaného dítěte.

1.1.2 Druhy nadání

Pojem nadání se většinou ztotožňuje s *intelektovým nadáním*, které se jednoduše spojuje s inteligencí, která se měří pomocí speciálních testů. Pojem *intelligence* je většinou definován jako úspěšnost v řešení problémů, bystrost v úsudku a přizpůsobivost novým situacím. Rovněž byly definovány různé *typy intelligence* – lingvistická, logicko-matematická, prostorová, hudební, kinestetická, interpersonální. Rozumovému nadání bylo také věnováno nejvíce psychologických výzkumů a byla vytvořena řada

mnohdy zcela protichůdných teorií.¹⁷ Podle řady autorů však existují různé druhy nadání. Například DeHaan a Havighurst¹⁸ definovali tyto druhy dání:

- *intelektové schopnosti* (verbální, početní, prostorové, paměťové schopnosti v rámci základních rozumových funkcí)
- *kreativní myšlení* (schopnost tvořit myšlenky, produkty a rozpoznat problém, pružnost myšlení)
- *vědecké schopnosti* (aritmetické uvažování, schopnost využití vědeckých metod)
- *vůdcovství* (manažerské schopnosti, schopnost zkvalitňovat mezilidské vztahy)
- *mechanické schopnosti* (řemeslné umění, schopnost manipulace, prostorová představivost, vnímání vizuálních detailů, vzorů, rozdílů i podobností)

Pro srovnání si uvedeme Dočkalovo¹⁹ rozdělení druhů nadání pouze do čtyř kategorií. Autor upozorňuje na to, že je nutné si uvědomit vzájemné prolínání jednotlivých nadání. Konkrétně např. nadání literárně-dramatické je podmíněno dokonalým ovládnutím jazyka (jazykovým nadáním) a může být pokládáno za jeden z druhů intelektového nadání. Taneční nadání je jak pohybové, tak i umělecké nadání:

- *intelektové* (jazykové, matematické, vědecké, technické);
- *umělecké* (hudební, výtvarné, literárně dramatické);
- *pohybové* (sportovní, taneční);
- *praktické* (manuální a sociální).

1.2 Charakteristika nadaných dětí

Nadaní jedinci se ve srovnání s ostatní populací jeví jako poměrně homogenní skupina, pro kterou jsou charakteristickými znaky např. vysoký intelektový potenciál, akcelerovaný kognitivní vývoj, časná schopnost číst či asynchronní vývoj. Ve skutečnosti existují mnohé vzájemně diferencované skupiny a podskupiny, uvnitř nichž jsou jedinečná individua. Jsou však patrné společné znaky této skupiny, které nemusí vykazovat každý nadaný jedinec, ale je u něj možné rozpoznat určitou jejich kombinaci. Seznam daných charakteristik u zkoumaného dítěte slouží k zběžnému rozeznání

¹⁷ Srov. FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání: Jejich rozvoj ve volném čase*, s. 13-16.

¹⁸ Srov. DEE HAAN; Havighurst, cit. podle FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*, s. 12-13.

¹⁹ Srov. DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*, s. 52-55.

nadání, je ovšem potřeba použít dalších diagnostických nástrojů pro přesnější měření.²⁰ Například Laznibatová²¹ nadané děti popisuje ve třech základních oblastech:

- *Všeobecné znaky* – např. velká energie, široké spektrum zájmů, bohatý slovník, rané čtení, časná schopnost používat abstraktní pojmy, pochopit význam cizích slov a umět je použít, vynikající paměť a pozornost, zájem o filozofická, etická, náboženská témata, zájem o podstatu věcí a vztahů.
- *Tvořivé znaky* – např. intelektová hravost, bohatá fantazie, originální nápady, pružnost myšlení, originalita při řešení úloh různého typu, častá impulzivnost, zvýšená emocionální citlivost, zranitelnost.
- *Učební znaky* – rychlé tempo učení, bystrost při pozorování, schopnost rozeznat detaily, schopnost najít podstatu problému, dobré analyticko-syntetické a logicko-algoritmické myšlení, schopnost myslet kriticky a sebekriticky, perfekcionismus.

Mnozí autoři jako například Clarková, Porterová, Web, Silvermanová aj. uvádějí více oblastí charakteristiky nadaných. Jsou to kognitivní, afektivní a motorická oblast, jemná motorika, vztahy s vrstevníky, přílišná sebekritika a perfekcionismus, vyhýbání se riskování, podvýkonnost a poruchy učení.²² Winebrennerová²³ uvádí, že je možné charakterizovat nadané děti ve dvou ohledech, a to v pozitivním a negativním. Upozorňuje na to, že s projevy vysokého nadání se mohou pojít výchovné a vzdělávací komplikace. Může se jednat např. o snění v průběhu dne, odmítání práce nebo nedbalá práce, panovačnost ve vztahu k pedagogům i spolužákům, odmítání příkazů, netolerantnost k nedokonalosti vůči sobě i ostatním, odmítání kooperativního učení, přecitlivělá reakce na kritiku aj.

1.3 Typy nadaných dětí

Každé dítě je individualita a to platí i o nadaných dětech. Pro správný přístup k nadanému dítěti je nejen důležité jeho nadání diagnostikovat, ale seznámit se

²⁰Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 30.

²¹Srov. LAZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa- jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*, s. 247-248.

²²Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 31-32.

²³Srov. WINEBRENNEROVÁ, S. cit. podle FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*, s. 16-17.

i s možnými obecnými typy, které může pedagog při své práci potkat. Podle Bettse a Neihartové²⁴ rozlišujeme šest základních typů nadaných dětí:

1. *úspěšné nadané dítě* – má výborné studijní výsledky, dovede jednat s dospělými, je poslušné, bezproblémové;
2. *vysoce tvořivé nadané dítě* - experimentuje, vymýšlí stále něco nového, špatně se přizpůsobuje školskému systému, opravuje dospělé, konfliktní chování;
3. *nadané dítě maskující své schopnosti* – zastírá své často vysoké schopnosti, aby bylo přijato svými spolužáky, má nízké sebevědomí a sehodnocení, frustrované, často se jedná o nadané dívky;
4. *ztroskotané, „odpadlé“ nadané dítě* – stojí v opozici proti všem a všemu, je stále nespokojené, nikdo mu nerozumí, má snížené sebevědomí, vyrušuje nebo rezignuje, ztrácí motivaci, nedělá úkoly a nepřipravuje se, podává nevyrovnané výkony, průměrné až podprůměrné hodnocení;
5. *nadané dítě s určitou vývojovou poruchou* – školní výsledky neodpovídají jejich nadání, bojí se selhání, školní zadání bývají často nedokončena, neschopné pracovat pod tlakem, jeho schopnosti jsou hodnoceny jako průměrné;
6. *autonomní nadané dítě* – je velmi nezávislé, schopné riskovat, má pozitivní sebehodnocení, využívá maximálně vzdělávací systém pro svůj užitek.

Další typologie nadaných dle Heidera²⁵ uvádí tyto typy:

- *leader* – dokáže se optimálně začlenit do kolektivu a je schopen navázat pozitivní sociální vazby, často se jedná o dívky, protože se dokážou snadněji přizpůsobit;
- *badatel* – je uzavřený do sebe, je obdivován pro své schopnosti, ale pohybuje se spíše na okraji sociálních vztahů, nemá mnoho přátel, nepříjemnosti řeší únikem z reálného světa;
- *rebel* – je aktivní, živý, ctižádostivý, rád se předvádí svými vědomostmi a schopnostmi, zvládne zadané úkoly dříve než ostatní, a proto často vyrušuje, je negativně hodnocen.

²⁴ Srov. BETTS, G. T.; NEIHARTOVÁ, M. *Typologie nadaných dětí*. cit. podle Centrum rozvoje nadaných dětí [online].

²⁵ Srov. HEIDER, D. *Výzkum nadaných dětí v předškolním věku*. cit. podle Metodický portál RVP [online].

1.4 Identifikace nadaných dětí

Identifikace nadaných je proces, který má počátek již v rodině a později ve škole. Svou roli zde tedy hrají rodiče, příbuzní, kamarádi, pedagogové i organizátoři volného času. Současná školská legislativa udává, že nadání dítěte musí být identifikováno a potvrzeno psychologem, který je zároveň pracovníkem pedagogicko-psychologické poradny. Hlavním cílem identifikace je rozpoznat nadané jedince a poskytnout péči speciálního programu na rozvíjení nadání a saturaci jeho výchovně-vzdělávacích potřeb. Odborníci poukazují na fakt, že pokud je nadání diagnostikováno již před nástupem do školy, může být úspěšněji podporováno během docházky. Dále může docházet k jeho snadnější stabilizaci a působit jako prevence některých jevů, např. podvýkonnosti. Na druhou stranu zde vyvstává problém, protože čím je testované dítě mladší, tím je identifikace náročnější. Nejčastěji používané objektivní metody identifikace podle Fořtíka a Fořtíkové²⁶ jsou:

- *IQ testy* – patří mezi standardní nástroje pro identifikaci nadání, ale přinášejí i specifické problémy, vhodné jen jako doplněk k ostatním metodám, validní pouze v případě intelektového nadání, mohou je používat jen psychologové;
- *standardizované testy výkonu* – mohou být psychologické i pedagogické, měření výkonu, měření schopností a znalostí, dotazníky, posuzovací škály, je důležité se zaměřit i na oblast koncentrace pozornosti, sociální zralost dítěte a jeho motivaci k učení;
- *didaktické testy* – výstupní testy znalostí a dovedností, nejedná se o běžné školní testy, jsou vytvořeny pro širší využití, např. k porovnání výsledků dětí z jednotlivých škol;
- *testy kreativity* – jde o standardizované testy tvořivosti, zjišťují míru tvořivosti u nadaných jedinců, používají je psychologové, nebo v upravené podobě i pedagogové, mohou se využívat u dětí, jejichž nadání není patrné při školní výuce.

U subjektivních metod identifikace jde o posudky osob, které dítě dobře znají ze školního prostředí nebo zájmové činnosti, a také z rodiny. Mezi subjektivní metody identifikace patří *nominace skupinou učitelů*. Zapojí-li se do nominace více učitelů, přináší to objektivnější a komplexnější pohled na nadané dítě, vhodná je forma dotazníku. *Nominace spolužáky* se realizuje především u dětí staršího školního věku.

²⁶ Srov. FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*, s. 27-30.

Spolužáci dokážou posoudit dotyčného z jiné perspektivy, než je tomu u pedagogů a mohou být velmi dobrými indikátory nadání. Častá je také *rodičovská nominace*, která je významnou součástí identifikace nadaných. Učitel často hodnotí dítě pouze podle prospěchu, rodiče si všímají jak učebních, tak i osobnostních charakteristik. Dítě se může také nominovat samo, jedná se tedy o *autonominace*. Dítě samo, na návrh např. rodičů, definuje, jak se může nadání projevit, nebo jak se může talentovaný člověk cítit. Za autonominaci lze také považovat to, když se dítě samo přihlásí do nějaké soutěže nebo znalostní olympiády. *Hodnocení výsledků činnosti* patří mezi osvědčené metody nominace nadání dítěte. Jedná se o analýzu samostatných prací, individuálních nebo skupinových projektů a analýzu vývoje dětské kresby.

Ani jedna z metod není zcela univerzální. Identifikace probíhá v jednotlivých etapách, a ne jen jednorázově. Spojení vybraných objektivních a subjektivních metod vytváří celkový obraz zkoumaného dítěte v procesu rozpoznávání nadání.

1.5 Specifické skupiny nadaných

Nadání se vyskytuje nejen u intaktní populace, ale také u jedinců s různými druhy postižení. Porterová²⁷ uvádí, že mezi nadanými se vyskytuje 5-10 % postižených jedinců a naopak 2-5% nadaných mezi jedinci s postižením. Tyto děti potřebují tak jako nadání speciální výchovně vzdělávací přístupy a to v ještě větší míře. Všechny skupiny, které si zde uvedeme, patří mezi skupiny rizikové, protože je u nich větší pravděpodobnost výskytu určitých problémů a dále také ve vyšší míře hrozí neidentifikování nadání dítěte, kterému následkem toho není poskytnuta adekvátní výchovně-vzdělávací podpora.²⁸ Jurašková²⁹ rozlišuje několik specifických skupin nadaných dětí, s jejichž charakteristikou se postupně seznámíme.

Do skupiny *handicapovaných nadaných* patří senzorycky a tělesně postižení, jedinci s poruchami učení nebo vícenásobně postižení jedinci, kteří jsou zároveň nadaní. Nadání u nich často zůstává skryté či neidentifikované a to z různých důvodů:

- stereotypní představy o postižených zakořeněné ve společnosti;
- zaměřování se na postižení, místo na silné stránky a schopnosti;

²⁷ Srov. PORTEROVÁ citováno dle JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 110.

²⁸ Srov. HRÁBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní.*, s. 105.

²⁹ Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 110-120.

- používání běžně užívaných inteligenčních testů;
- nedostatek možností projevit své nadání ve škole.

U *nadaných dětí s poruchami učení*, jako jsou dyslexie, dysgrafie, dyskalkulie, dysortografie a jiné, dochází často k tomu, že jejich nadání maskuje příslušnou poruchu nebo naopak. Identifikace je z těchto důvodů mnohdy velmi obtížná. Tyto děti jsou na jednu stranu obdařeny nadáním, ale jejich porucha jim často způsobuje těžkosti především v emocionální sféře. Jedná se například o nízké sebevědomí a sociální zručnost, citlivost ke kritice, nerealistická očekávání, projevy úzkosti a strach ze selhání.

Nadané děti s lehkou mozkovou dysfunkcí trpí poruchou, která se označuje jako syndrom ADHD, jehož příčiny jsou dosud neznámého původu. Projevuje se sníženou pozorností, hyperaktivitou a impulzivním chováním. Dále do této skupiny poruch patří syndrom ADD, který zahrnuje pouze poruchu pozornosti. Mnozí autoři vysledovali podobnost mezi projevy nadání a syndromu ADHD, což vytváří předpoklad pro chybnou identifikaci nadaných dětí.

Nadání s aspergerovým syndromem trpí pervazivní vývojovou poruchou, která se projevuje hlavně v oblasti sociální zručnosti, komunikací jinými vzory chování a intenzivním zájmem o některé oblasti. Řečový vývoj u těchto dětí probíhá zpravidla normálně a inteligence bývá průměrná, často až nadprůměrná. Nadané děti s tímto syndromem mají dobré předpoklady pro zapojení do společnosti. I zde můžeme pozorovat některé shodné znaky tohoto syndromu a některými charakteristikami nadání – problémy ve vztazích s vrstevníky, obrazové a asociální myšlení, zvláštnosti v řeči a používání jazyka a komunikace, fascinace některými oblastmi zájmu.

Podvýkonní nadání je další specifická skupina. U těchto dětí pozorujeme značný rozdíl mezi jejich potenciálem a výkonem. Můžeme sem řadit jedince s velmi dobrým prospěchem, ale často jsou mylně považováni za neprospívající. Mohou také podávat slabé výkony ve škole, ale vynikají ve volnočasových aktivitách a mají dostatek zdravého sebevědomí a vnitřní motivace. Mají nízké sebevědomí a emocionální problémy. Příčiny podvýkonnosti mohou být různé, patří mezi ně například nevhodný způsob vyučování, poruchy učení, nedostatek podpory v rozvíjení intelektového potenciálu ze strany rodiny.

Nadání ze znevýhodněného socio-kulturního prostředí vyrůstají v rámci své rodiny či komunity, v odlišném kulturním prostředí. Odlišnost souvisí s jejich jazykem, vírou,

hodnotami, rasovým a etnickým statusem a způsobem socializace ze strany rodiny. Mezi typické projevy dětí z jiného kulturního prostředí patří schopnost analogicky zdůvodňovat, aplikovat vědomosti do nových situací a jsou také schopné logicky přemýšlet, pokud dostanou vhodné informace. Pro identifikaci těchto nadaných je nutné používat kulturně nezávislé testy. Znevýhodněním je myšlena špatná finanční situace a slabá vzdělanostní tradice rodiny dítěte. Dětem chybí rozmanité podněty k rozvoji jejich schopností a vloh. Nemají dostatek hraček ani dalších stimulů, chybí zde podpora a ocenění jejich nadání.

Nadané dívky jsou ovlivněny rozdílným očekáváním a postoji ze strany rodiny, školy i společnosti. Očekává se od nich, že budou spíše pasivní a přizpůsobivé. Chlapcům je všeobecně věnována větší pozornost, podpora a povzbuzení, toleruje se u nich neúhlednost a projevy chování. Společnost od dívek očekává plnění role matky a manželky. Nadané dívky se tedy ocitají pod určitým společenským tlakem a následkem toho vznikají určité specifické projevy a charakteristiky. Mají nízké aspirace, nedostatek sebedůvěry, obavy z realizace svého potenciálu.

*Extrémně nadané děti*³⁰ jsou snadno identifikovatelné, největší obtíže mají v sociální oblasti. Patří sem děti s výjimečně vysokým IQ, které mají akcelerovaný psychický vývoj a mimořádnou inteligenci. Typická je u nich intelektově-emocionální disproporce. Často se pro svou odlišnost ocitají v sociální izolaci, protože si nemohou rozumět se svými vrstevníky. Do této skupiny řadíme i děti, které jsou extrémně předčasně nadané v určité oblasti. Již před desátým rokem svého věku vykazují výkony srovnatelné přinejmenším s dospělým profesionálem. Dalším typem extrémně nadaných jsou tzv. savanti, tedy jedinci většinou mentálně retardovaní. Jedná se zejména o děti s Aspergerovým syndromem. Podávají mimořádný výkon v určité velmi úzké a specifické oblasti, např. pamětní nebo počítačské.

1.6 Obvyklé problémy a komunikační specifika nadaných dětí

Nadané děti často čelí problémům sociomentální povahy. Tyto problémy vyjadřují konflikt s okolním prostředím a výrazně vystupují do popředí po nástupu povinné školní docházky. U nadaných jedinců se také hojně setkáváme s protikladnými osobnostními charakteristikami, které se promítají do jejich chování, způsobují osobní problémy

³⁰ Srov. HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadání.*, s. 106-108.

a ostatní je proto mohou považovat za podivíny. Někteří nadaní pak prožívají pocity odlišnosti od svých vrstevníků. Na tomto místě uvedeme některé problémy, které se u této specifické skupiny často vyskytují:³¹

- *hyperaktivita* – často se projevuje jako výbušnost, impulzivita, může souviset s tím, že se dítě nudí, je nedostatečně stimulováno a projevuje se jak ve verbální oblasti (vykřikování, skákání do řeči), tak i v oblasti motorické (hraní s předměty, neklidné sezení), pokud se hyperaktivita neusměrní, může přerůst až v agresivní formy chování;
- *perfekcionismus* – nadané děti kladou na sebe vysoké nároky, jsou citlivější, a pokud se jim nepodaří tyto nároky splnit, reagují mnohdy výbuchy zlosti, křikem, sebeobviňováním;
- *netolerance autority* – neuznávají direktivnost, rozkazu se podřídí jen po adekvátním vysvětlení jeho smyslu, dospělé považují za rovnocenné partnery, kritizují je a chytají je za slovo;
- *problémy v sociálních kontaktech* – často se chtějí stát vůdci, pokud nejsou přijaty kolektivem, může dojít ke stranění se kolektivu, neochotě spolupracovat a sdílet, uzavřenosti, agresivním projevům, mohou mít také problém navázat kontakt a spolupracovat s ostatními;
- *netolerance k rutinním činnostem* – znučenost příliš jednoduchými podněty např. nácvik psaní, nezájem, odmítání, vyrušování, těžce snášejí mechanické činnosti, např. opakované čtení téhož textu;
- *supersenzitivnost* – mohou být vysoce citlivé např. na hladinu hluku, na intenzitu světla, dále mohou špatně nést i dobře míněnou a konstruktivní kritiku, důsledkem je plačtivost, problémy v kolektivu, uzavřenost do sebe;
- *denní snění* – žijí ve vlastním světě, působí apaticky nebo zádumčivě, často důsledkem nudy a malé stimulace.

Pedagogická komunikace má stále větší význam ve výchovně vzdělávacím procesu. Značně ovlivňuje výsledek sociálního kontaktu, slouží výchovně vzdělávacím cílům a plní pedagogické funkce. V dnešní době se zdůrazňuje především dialogická metoda komunikace, protože dialog klade důraz na vysvětlení příčin, společenské vystupování, vzájemnou úctu účastníků a pohotovost reagovat na vzniklé podněty.

³¹ Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 107-108.

Výzkum, provedený na základních školách v Jihomoravském kraji³² prokázal, že v komunikaci pedagogů a nadaných dětí se vyskytují určitá specifika oproti běžným dětem. Uvedeme si zde důležité body, které vyplývají ze závěrů tohoto výzkumu:

- nadané děti komunikují s pedagogem více a častěji;
- mají více dotazů, nedávají ostatním najevo svou převahu ve slovním vyjadřování;
- velmi často používají odborné výrazy;
- na otázky reagují pohotověji a aktivněji;
- dokážou udržet pozornost v komunikaci delší dobu;
- lépe se orientují v problematice;
- rychle plní jasně stanovené cíle;
- zajímají se o detaily;
- uplatňují vše, co vědí;
- mají obtíže v nonverbální komunikaci;
- pedagog musí volit přesnou terminologii;
- většinou raději komunikují s dospělými než se svými vrstevníky.

³²Srov. ŠIMONÍK, O. et al. *Sborník referátů z mezinárodního semináře Učitel a nadaný žák*, s. 160-170.[CD-ROM].

2. Volnočasové aktivity jako možnost rozvoje nadaných dětí

2.1 Organizace zabývající se nadáním a nadanými dětmi v ČR

Nadání se často projevuje již v předškolním věku dítěte a *mateřská škola* patří mezi první organizace, která přichází s těmito dětmi do kontaktu. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání umožňuje rozvoj a vzdělávání každého jednotlivého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb, tedy i dětem mimořádně nadaným, které mají speciální potřeby. *Základní a střední školy* pracují dle pokynů vyhlášky, která upravuje několik základních možností práce s nadanými dětmi.³³ Patří sem vytvoření individuálního vzdělávacího plánu, obohacování učiva nebo akcelerace vzdělávání žáka jeho předčasným vstupem do vzdělávacího procesu či jeho urychlením. Primární jsou individuální potřeby dítěte a vyjádření pracovníka pedagogicko-psychologické poradny, školy i rodiny dítěte. Školy nabízejí také rozvojové činnosti nad rámec samotného vyučování, organizují mimoškolní aktivity, kroužky, sportovní akce, charitativní a osvětové akce. Součástí škol jsou i *školní družiny a školní kluby*, nabízející kromě činností odpočinkových a rekreačních také činnosti zájmové.

Institut pedagogicko-psychologického poradenství, od 1. 1. 2012 jako oddělení Národního ústavu pro vzdělávání ČR – dle současné školské legislativy dokládá mimořádné nadání dítěte pedagogicko-psychologické vyšetření ve školském poradenském zařízení. Vyšetření zahrnuje podrobnou analýzu anamnestických dat zjištěných z rodinné anamnézy, vyšetření rozumových schopností, kreativity, osobnosti, zájmů, strategií myšlení a specifik práce s učivem. Pokud se jedná o dítě předškolního nebo mladšího školního věku, provádí se pedagogické vyšetření – zrakové a sluchové vnímání, lateralita atd. V oblastech pohybového, uměleckého a sociálního nadání posuzuje jeho úroveň odborník v příslušném oboru, a to na doporučení školského poradenského zařízení. Některé poradny organizují či se spolupodílí na vedení klubů rodičů nadaných nebo přímo organizují volnočasové aktivity pro nadané děti jako doplňkovou činnost.

³³ Srov. Vyhláška č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných [online] <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>.

Střediska volného času – fungují ve všech krajských a větších městech, v ČR mají dlouholetou tradici, ve většině případů se jedná o *domy dětí a mládeže*, které nabízejí pravidelné kroužky, letní a zimní tábory, příměstské tábory, víkendové pobyty, filmové projekce, soutěže, výstavy, přehlídky, divadelní, pěvecká a taneční vystoupení. Patří sem i *stanice zájmových činností*, které jsou specializované na konkrétní zájmové oblasti, např. Stanice přírodovědců, Stanice techniků.

Rovněž *Základní umělecké školy*, které u nás mají dlouholetou tradici, umožňují rozvoj specifických talentů. Nadané děti zde mají možnost individuální výuky pod vedením kvalifikovaného pedagoga. Jedná se především o nadání výtvarné, pohybové a hudební.

Po roce 1989 vzniklo velké množství *nestátních neziskových organizací*, které se zaměřují i na práci s dětmi a mládeží ve volném čase. Nabízí širokou škálu aktivit sportovních, uměleckých, herních a vzdělávacích.³⁴ Přehled organizací zaměřených speciálně na zájmovou činnost nadaných dětí a mládeže věnujeme samostatnou kapitolu.

2.2 Instituce podporující aktivity nadaných dětí ve volném čase

Identifikace nadaných dětí je v rámci školní výuky limitovaná počtem dětí ve třídě, osnovami a strukturou předmětů. Výchova mimo vyučování a zájmová činnost poskytuje v tomto ohledu více možností. Většina žáků mnohem více zapojuje své schopnosti a dovednosti ve chvíli, kdy téma aktivity, projektu či soutěže odpovídá jejich zájmu, kterému se někdy až extrémně věnují ve volném čase. Je tedy důležité orientovat se v možnostech zájmové činnosti a mimoškolních aktivit pro nadané, které umožní rozvoj jejich schopností a dovedností ve volném čase. Instituce, které se zabývají aktivitami nadaných dětí ve volném čase, spadají do kompetence MŠMT, nebo do sféry nestátních neziskových organizací. Nestátní neziskové organizace reagují svou činností na společenskou poptávku a velmi často vyvíjejí aktivitu tam, kde péči o nadané děti nezajišťuje stát. Tyto organizace mají široký záběr jak v šíři nabídky aktivit, tak i z hlediska věkového rozpětí cílové skupiny.

³⁴ Srov. DUDOVÁ MARTOCHOVÁ, M. et al. *Práce s mimořádně nadanými dětmi v ČR* [online].

2.2.1 Národní institut dětí a mládeže MŠMT

Sektorem volného času, který zahrnuje i péči o nadané děti, je v rámci ministerských organizací pověřen Národní institut dětí a mládeže (dále jen NIDM). Zabývá se oblastí zájmového vzdělávání, činností školských zařízení, zajišťuje další vzdělávání pedagogických pracovníků a podporu práce s dětmi a mládeží. V rámci své činnosti nabízí své služby pracovníkům středisek volného času, školním družinám a klubům, nestátním neziskovým organizacím či zahraničním partnerům. NIDM také sleduje, jakým způsobem řeší tuto problematiku v zahraničí a využívá pozitivních zkušeností pro svou činnost. MŠMT každý rok vyhlašuje různé soutěže a přehlídky celostátního charakteru, které NIDM zabezpečuje po odborné i organizační stránce. Nadané děti se zde mohou účastnit různých uměleckých, jazykových nebo přírodovědných soutěží.

Nadaným žákům a studentům se specificky věnuje *Talentcentrum*. Toto oddělení zajišťuje jejich vyhledávání, podporu a rozvoj. Zajišťuje 15 soutěží vyhlašovaných MŠMT, připravuje projekty na podporu talentované mládeže v oblasti technických a přírodovědných oborů, podílí se na výjezdech delegací ČR na mezinárodní soutěže.

Podílí se i na projektu *Talnet*, který nabízí vzdělávací, badatelské a komunikační aktivity z různých oborů – fyzika, matematika, chemie, biologie, geografie, technické disciplíny. Cílovou skupinou jsou děti a mládež ve věku 13 až 19 let. Pomáhá také pedagogům v péči o nadané studenty. Hlavní náplní jejich činnosti jsou on-line kurzy, práce na vlastních projektech, exkurze na odborná pracoviště, společná soustředění, strukturované hry pro jednotlivce a týmy a také mezinárodní aktivity.³⁵

2.2.2 Mensa ČR, Dětská Mensa

Mensa ČR je pobočkou mezinárodní organizace Mensa. Jedná se o neziskovou organizaci, která existuje ve více než 100 zemích světa. Členství je podmíněno absolvováním schváleného testu inteligence a dosažením výsledku mezi horními dvěma procenty celkové populace. Hlavním posláním je sloužit k využití inteligence ve prospěch lidstva. V současné době má Mensa ČR přibližně 1500 členů. Dětská Mensa sdružuje děti od 10 do 16 let a má také zhruba 1500 členů. Členové Mensy si vyměňují názory a poznatky prostřednictvím diskuzí, přednášek, časopisů a různých zájmových skupin. Pořádají místní, regionální, národní i mezinárodní setkání. Organizace je zaměřena na aktivity ve volném čase a nabízí mnoho různých zájmových činností, které pomáhají rozvíjet du-

³⁵ Srov. *Národní institut dětí a mládeže* [online].

ševní schopnosti. Jsou to například kluby deskových her, kurzy rozvoje praktické inteligence, tvůrčí psaní. Podporuje rozvoj matematického a technického myšlení prostřednictvím propagace her a hlavolamů. Pořádá i letní pobytové kurzy s různou tematikou, např. jazyky, rozvoj logiky, literárně dramatická tvorba.³⁶

2.2.3 Centrum nadání

Centrum nadání je nezisková organizace, která podporuje nadané děti, jejich rodiny a učitele. Pro děti a mládež pořádá pobytové příměstské campy a víkendové akce s různým tematickým zaměřením. Pro rodiny nadaných organizuje setkání a společenské akce. Zajišťuje aktivity pro školy, pomáhá se sestavením školních vzdělávacích programů nadaných a pro pedagogy pořádá interaktivní dílny, kurzy dalšího vzdělávání, soustředění. Na svém webu nabízí databázi aktivit pro výuku nadaných a odpovídá na dotazy rodičů. Podporuje též vydávání publikací týkající se oblasti nadaných dětí.³⁷

2.2.4 Asociace mladých debrujárů České republiky

Asociace mladých debrujárů ČR (AMD ČR) je nezisková organizace, jejímž cílem je pomoci nadaným dětem a mládeži smysluplně využít volný čas k rozvíjení svých zájmů. Je zaměřena na oblast vědy, techniky a ekologie. Využívá k tomu různé zábavné pokusy s jednoduchými pomůckami, při nichž děti nenucenou formou pochopí zákonitosti a jevy a objevují vědu. Organizace navazuje i mezinárodní kontakty a spolupracuje s dalšími podobně zacílenými organizacemi.³⁸

2.2.5 Společnost pro talent a nadání

Společnost pro talent a nadání vznikla jako pobočka Evropské rady pro vysoké schopnosti (ECHA). Jedná se o občanské sdružení zacílené na práci s talentovanými dětmi, zejména pak na práci s jejich rodiči, pro které pořádá několikrát ročně setkání, kde si navzájem vyměňují zkušenosti a účastní se zajímavých přednášek. Hlavní problém vidí tato organizace v nedostačující informovanosti o problematice nadání, a to u učitelů, psychologů i rodičů. Cílem Společnosti pro talent a nadání je vytváření informačních sítí spojujících odborníky, rodiče, nadané děti a mládež v rámci celé ČR i ze zahraničí.³⁹

³⁶Srov. *Mensa ČR* [online].

³⁷Srov. *Centrum nadání* [online].

³⁸Srov. *Asociace mladých debrujárů ČR* [online].

³⁹Srov. *Společnost pro talent a nadání* [online].

2.3 Závěry výzkumných šetření péče o volnočasové aktivity nadaných dětí

Péči o nadané se začala věnovat v současné době větší pozornost a bylo provedeno mnoho výzkumů, které přinesly zajímavé výsledky a objasnily tak skutečný stav této problematiky. Z výzkumů provedených v posledních letech jsem vybrala tři, jejichž cílem bylo zjistit jaká je reálná situace v oblasti nabídky volnočasových aktivit pro nadané děti a jak jsou pracovníci středisek volného času připraveni po odborné stránce pro práci s nadanými dětmi.

2.3.1 Analýza NIDM o Přístupu středisek volného času k nadaným dětem⁴⁰

Národní institut dětí a mládeže provedl výzkum o přístupu středisek volného času (dále jen SVČ) k mimořádně nadaným dětem. Bylo osloveno 296 SVČ, reagovalo pouze 50 SVČ, tj. 17% SVČ z jednotlivých krajů ČR. Cílem studie bylo získat informace, které objasní, jaká je představa o nadaném dítěti z pohledu pracovníků SVČ, jak jsou pracovníci SVČ obeznámeni s problematikou péče o nadané a jaké aktivity pro nadané SVČ nabízejí, jaké mají SVČ možnosti finanční podpory aktivit pro nadané a jaké osvědčené aktivity by se daly využít i v jiných SVČ.

Ze závěrů výzkumu vyplývá, že střediska volného času se nedostatečně zabývají prací s mimořádně nadanými dětmi v oblasti přírodovědné (mimo jiné i astronomie) a technické (robotika, elektrotechnika). Zvláštní vybavení (např. PC, mikroskopy) pro intelektově nadané je ve většině případů zastaralé nebo chybí vůbec. Mnoho SVČ uvedlo, že s intelektově nadanými nepracují vůbec. Mezi nejčastěji uváděné připomínky patřil nedostatek financí, nedostatečné vybavení, časově omezující podmínky, nedostatek informací o této oblasti, nedostatek kvalifikovaných pracovníků a malý zájem dětí.

Celkově chybí ucelený systém práce s nadanými, momentálně je péče o nadané zajišťována především školami a to formou předmětových soutěží. Tento systém soutěží je postaven na dobrovolnosti učitelů a má skvělé výsledky co se týká vyhledávání nadaných dětí. S vítězi oborových soutěží už však dále nikdo nepracuje na jejich vzdělávání, chybí propojenost s vysokými školami. V rámci jednotlivých krajů fungují, event. jsou připravovány programy na podporu nadaných, a to i kognitivně nadaných, ale dosud

⁴⁰Srov. Srnutí dílčích šetření současného stavu a způsobů realizace politik podpory identifikace a rozvoje kognitivně nadaných se zájmem o přírodovědné a technické obory v ČR a vybraných zemí EU [online].

neexistuje celostátně propracovaný systém podpory kognitivně nadaných, na rozdíl od celkem dobře fungujícího systému u sportovně nadaných, případně i u umělecky nadaných. Současnou legislativu pro práci s nadanými považuje za dostatečnou stejný počet SVČ jako je těch, kteří uvedli, že legislativa není dostačující. Legislativa práci s nadanými umožňuje, ale nijak ji nepodporuje. Smysl aktivit pro nadané vidí SVČ především v pomoci v dalším životě klientů, jejich rozvoji, přínosu společnosti, ale také v propagaci SVČ a města, ve kterém se nachází.

2.3.2 Výzkumné šetření projektu Nadání...brána k úspěchu⁴¹

Projekt Nadání...brána k úspěchu je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR v rámci operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Je realizován v rámci celé ČR, mimo hl. město Praha. Zaměřuje se na mimořádně nadané děti, respektive práci s nimi v organizacích zájmového vzdělávání. Cílem projektu je seznámit pracovníky organizací pro zájmové vzdělávání s problematikou mimořádně nadaných dětí a proškolit je tak, aby byli schopni reagovat na specifické potřeby těchto dětí.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit jaká je aktuální připravenost a přístup pracovníků volnočasových organizací k práci s mimořádně nadanými dětmi a jaký je jejich subjektivní názor na problémy, se kterými se mohou nadané děti v rámci svých volnočasových aktivit setkat. Průzkum probíhal pomocí dotazníkového šetření, výsledky byly statisticky zpracovány. Zapojilo se 84 organizací z různých krajů ČR.

Výsledky šetření nejsou příliš potěšující. Pouze 40% volnočasových organizací realizují v rámci svých aktivit speciální programy pro mimořádně nadané děti. 12% organizací je připravuje. 81% volnočasových organizací dokáže identifikovat mimořádně nadané. Důvodem, proč ostatní organizace uvedly, že nedokážou identifikovat mimořádné nadání, může být neznalost identifikace, nesouhlas s definicí mimořádného nadání, averze vůči pozitivní diskriminaci mimořádně nadaných nebo neznalost vhodných aktivit. Pouze 31% pracovníků těchto organizací je proškoleny na práci s mimořádně nadanými, 50% se školení nikdy nezúčastnilo. V 50% volnočasových organizací převažuje středoškolské vzdělání pracovníků, v 21% převažuje vysokoškolské vzdělání. Ostatní organizace udávají, že pracovníci mají kombinované středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání.

Největší potíže, dle subjektivních názorů pracovníků volnočasových organizací, mají mimořádně nadané děti s velkou časovou vytížeností (43%), nemožností najít dosta-

⁴¹ Srov. Nadání brána k úspěchu [online].

tečné uplatnění svých schopností (33%), neporozuměním okolí (28%), neuspokojením potřeb po vědění (31%). Jen 4% pracovníků si myslí, že tyto děti nemají žádné potíže. Při analýze šetření bylo zjištěno, že pracovníci volnočasových organizací nejsou dostatečně kompetentní vhodně poradit či pomoci mimořádně nadaným dětem, kam jejich nadání směřovat, jakým způsobem jej rozvíjet a v budoucnu využívat.

2.3.3 Výstupy z analýzy stavu nabízených mimoškolních aktivit ve střediscích volného času⁴²

Výzkum byl realizován v rámci ministerského úkolu a byl proveden formou dotazníkového šetření. V rámci tohoto projektu bylo dotazováno 100 SVČ, přičemž aktivně reagovalo více než 60 respondentů. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaká je úroveň spolupráce SVČ s dalšími institucemi, zmapovat oblast spektra nabídky aktivit SVČ v oblasti rozvíjení intelektových a neintelektových schopností. V závěru dotazníku byla respondentům položena otázka, jestli mají pocit, že z objektivních důvodů nemohou nabízet dostatečné pole realizace pro nadané děti.

Pokud jde o spolupráci SVČ s dalšími institucemi, ze závěrů výzkumu vyplývá, že většina SVČ aktivně spolupracuje se školami různých stupňů na přípravě vlastní nabídky aktivit a programů. Se základními školami aktivně spolupracuje 94% SVČ, ale s vysokými školami již pouze 36%. Ještě menší míra spolupráce byla zjištěna mezi SVČ a výchovně-vzdělávacími institucemi, jako jsou např. Akademie věd ČR. SVČ ale poměrně často spolupracují s dalšími středisky volného času (36%), občanskými sdruženími (25%) nebo komerčními subjekty (23%).

SVČ se aktivně podílejí na spoluorganizování soutěží a olympiád, konkrétně v případě předmětových olympiád z 38%. Velká míra z nich pořádá pobytové tábory (43%) a příměstské tábory (19%). Dobré výsledky byly zjištěny v pořádání festivalů a výstav prací dětí, kdy pouze 17% SVČ uvedlo, že podobné aktivity neorganizují.

Co se týká spektra nabídky aktivit SVČ v oblasti rozvíjení intelektových a neintelektových schopností bylo zjištěno, že 75% činnosti SVČ je zaměřena na rozvoj neintelektových dovedností dětí a mládeže. Pozitivním zjištěním je širší nabídky různých kroužků, aktivit a programů zaměřených a rozvoj akademických schopností, které jsou významné pro možnost rozvoje rozumově nadaných dětí.

⁴² Srov. FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání: Jejich rozvoj ve volném čase*, s. 44-46.

3. Specifika pedagogické práce s nadanými dětmi ve volném čase

Jednou ze základních charakteristik výchovně-vzdělávacích aktivit ve volném čase je dobrovolnost účastníků na výchovných činnostech. Obsah výchovy je dán buď pouze rámcově či má charakter doporučení, není tedy závazně stanoven a je v pravomoci pedagoga. Vztah pedagoga a vychovávaného má zde různé podoby, pedagog se ocitá v různých rolích – učitel, rádce, instruktor, animátor. Vzhledem k převažující neformální autoritě pedagoga volného času je zde důležité, aby jeho osobnost dětem přirozeně imponovala a také aby je uměl dobře motivovat k činnostem. Prostředí, v němž probíhá výchovný proces, je velmi rozmanité, pestré a proměnlivé, vyžaduje kreativní přístup pedagoga. Převažují zde práce s účastníky v malých skupinách a individuální formy, přičemž pedagog volí převážně aktivizující metody a formy práce.⁴³

3.1 Osobnost pedagoga v práci s nadanými dětmi ve volném čase

Pedagogickými pracovníky rozumí Hájek a kol.⁴⁴, učitele, vychovatele, speciální pedagogy, asistenty pedagoga, pedagoga volného času, trenéry, psychology, tedy ty, kteří vykonávají přímou vyučovací, výchovnou, speciálně-pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost a přímo působí na vychovávaného, vzdělávaného jedince.

Pedagog volného času je podle Kapláňka „pedagogický pracovník, který pomáhá dětem, mládeži i dospělým k tomu, aby mohli využít potenciál svého volného času k rozvoji své osobnosti, k vytváření a prohlubování sociálních vazeb i k dobru celé společnosti.“⁴⁵ Jeho úkolem je tedy formování prostoru volného času, který na rozdíl od všedních situací života umožňuje získat alternativní učební zkušenosti.⁴⁶ Výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve volném čase v sobě spojuje jak nároky na osobnost pedagoga volného času, tak i specifické charakteristiky pedagoga nadaných.

⁴³Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 131-132.

⁴⁴Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 130.

⁴⁵KAPLÁNEK, M. *Metodiky zájmových činností 1*. [online].

⁴⁶Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 80.

Práce pedagoga patří do kategorie tzv. pomáhajících profesí, které vyžadují určitou míru psychické odolnosti a vyrovnanosti. To klade na osobnosti pracovníků vysoké nároky. Patří sem požadavky na vzdělávání, schopnost jednat s lidmi, přirozená autorita, empatie apod. Pedagog jako každý člověk má své slabé a silné stránky. Je důležité, aby negativní vlastnosti zásadním způsobem nebránily úspěšnému vykonávání povolání. Je třeba si slabé stránky nejprve přiznat a pracovat s nimi.

V ideálním případě by měl dobrý pedagog mít schopnost vcítit se do prožívání druhých, umět jim naslouchat a vůbec by měl mít potěšení z komunikace s lidmi. Dále by měl mít schopnost druhé vést, zvládat náročné situace a být nekonfliktní. Důležitý je i optimismus, pozitivní vztah k dětem a lidem všech věkových kategorií. Měl by se o ně upřímně zajímat a mít radost z kontaktu s nimi.⁴⁷ To jsou všeobecné vlastnosti pedagogického pracovníka, ale práce pedagoga volného času má svá specifika a tedy i své specifické požadavky na jeho osobnost. Důvodem je, že pracují s jedinci různé věkové kategorie, mnohdy i s postiženými a v různorodých zařízeních. Hájek a kol.⁴⁸ uvádí tyto zvláště žádoucí vlastnosti pedagoga volného času:

- fyzická zdatnost, dobrý zdravotní stav;
- hravost, radost ze hry;
- fantazie, tvořivost;
- smysl pro humor, optimismus;
- přízpůsobivost, schopnost řešit nečekané situace;
- aktivita, iniciativa, průbojnost, schopnost prosadit své požadavky;
- umění účinně jednat;
- pochopení různých věkových zvláštností.

Pro práci pedagoga nadaných není důležité, jestli je sám nadaný, ale jestli má schopnost ocenění a tolerance k nezvyklým řešením, nápadům či projevům dětí, které mají speciální edukační potřeby. Důležitá je i schopnost ocenění tvořivých nápadů a povzbuzení. Měl by mít profesionální přístup a schopnost vcítit se do dítěte, do jeho možností. Práce pedagoga s nadanými dětmi přináší určitá specifika, měl by tedy dobře ovládat všechno, co souvisí s edukací nadaných dětí. Při své práci se může setkat s mnoha netypickými projevy a dostat se do situací, na které by měl být dopředu

⁴⁷ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 130.

⁴⁸ Srov. Tamtéž. s. 134.

připraven. Podle Juraškové⁴⁹ by měl pedagog nadaných v ideálním případě disponovat těmito vlastnostmi:

- *Tolerantnost* – nadané děti mají někdy nezvyklé projevy, nápady, odlišné způsoby řešení a pedagog nadaných by měl být k těmto specifickým projevům tolerantní;
- *Vyrovnanost a nestrannost* – nadané děti často otevřeně vyjadřují kritiku vůči pedagogovi, důležité je z jeho strany umět zachovat klid při řešení problémových situací, umět přiznat vlastní chybu, mít nadhled, pedagog by měl mít i smysl pro spravedlnost, protože nadané děti jsou v této oblasti zvlášť citlivé;
- *Empatie* – pedagog by se měl umět vcítit do pocitů a postojů dítěte, měl by umět pochopit jeho reakce a názory, empatie je rovněž základním předpokladem tolerantnosti.
- *Pružnost* – práce pedagoga s nadanými dětmi, které mají speciální vzdělávací potřeby, vyžaduje často nutnost přizpůsobit se rychle nové situaci, změnám souvisejícím s aplikací individuálního přístupu;
- *Důvěryhodnost* – pedagog by měl být schopen vytvořit atmosféru důvěry ve svou osobu, kdy se mohou děti bez obav svěřit se svými problémy a mohou uvést své nápady a řešení bez obav z výsměchu;
- *Smysl pro humor a srdečnost* – pro nadané je smysl pro humor charakteristický a dokážou ho ocenit, nesmí se ale jednat o ironizaci dětí;
- *Takt* – důležitý je především při hodnocení výkonů dětí a řešení problémových či choulostivých situací, protože nadané děti jsou supersenzitivní a mají často problémy s nízkým sebevědomím;
- *Vysoký profesionalismus* – je důležitým předpokladem pro kvalitní práci pedagoga s nadanými dětmi, při uplatňování specifických pedagogických zásad a vytváření optimálního klimatu.

3.2 Základní principy práce s nadanými dětmi

Volnočasové aktivity jsou důležitou složkou v rozvoji osobnosti nadaného dítěte. Nadání samotné nestačí, k jeho rozvoji je nutná intenzivní podpora, vzdělávání, trénink, výchova. Důležitá je pestrá nabídka různých kroužků, letních táborů aj. Podle Fořtíkové⁵⁰ obsahují efektivní prostředky pro podporu rozvoje potenciálu nadaných tyto prvky:

⁴⁹Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*, s. 121-122.

⁵⁰Srov. FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání: Jejich rozvoj ve volném čase*, s. 33-35.

- iniciace – to znamená zvědavost, objevování znalostí, nových zájmů, musí být iniciována atraktivními a snadno dosažitelnými zdroji informací.
- nabídka – zajistit výběrovost aktivit, aby měli možnost zapojit se všichni, např. kurzy, soutěže, letní programy.
- náročnost – úroveň schopností musí odpovídat i obtížnost a úroveň aktivit, aby nadané děti pocítily náročnost a musely vyvinout odpovídající úsilí, např. heuristické metody, hledání alternativních cest k řešení problémů.
- podněty – vzrušující a atraktivní aktivity, které poskytují možnost zažít vlastní uznání a úspěch.
- poradenství – schopnost získat kvalifikované informace o podpůrných programech pro nadané žáky a studenty.
- spolupráce – nadaní by měli vyrůstat a být vzděláváni ve společenství vrstevníků, protože mají mít možnost zažít množství sociálních kontaktů a získat společenskou zodpovědnost pro optimální rozvoj své osobnosti.

Dále sem můžeme zařadit i setkání s odborníky z praxe, protože je dobré vidět vhodný příklad člověka, který je úspěšný ve svém oboru. Poslouží to jako motivace pro systematickou práci na vlastní studijní dráze. Také je prospěšný kontakt s intelektovými vrstevníky v rámci volného času, např. letní pobyty s tematickým zaměřením. Pokud má dítě zájem o určitý obor, zájmová činnost v tomto směru tvoří základ pro realizaci jeho talentu.

Nadané děti mají své zvláštnosti a patří do kategorie žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Úspěšná práce s nimi vyžaduje podle Fořtíka a Fořtíkové⁵¹ dodržování určitých principů a to jak ve škole, tak v oblasti mimoškolních aktivit a rozvojových programů:

Neautoritativní komunikace – nadané děti často negativně reagují na autoritativní styl jednání a komunikace. Buď se brání útokem, nebo se mohou uzavřít do sebe. Je třeba k nim přistupovat citlivě, vysvětlit svůj případný požadavek a odůvodnit ho.

Pozorné naslouchání – je důležité respektovat názory dítěte a naslouchat jeho potřebám. Často je to náročné, věnovat soustředěnou pozornost nadanému, protože už v útlém věku je schopno celé hodiny mluvit, vyprávět příběhy a vymýšlet nové hry.

⁵¹ Srov. FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*, s. 26-27.

Nenutit nadané dítě do činnosti – nadané děti si jsou schopné vytvořit svá pravidla a postupy a mohou odmítat pravidla dospělých. Pokud nerespektují zásadní pravidla, je samozřejmě citlivě zasáhnout. Ale v případě, kdy to není nezbytně nutné, je třeba dát dítěti možnost pro objevování a nalézání vlastní cesty. Neničit v dítěti přirozenou touhu po objevování.

Prostor pro prezentaci – pro nadané je také důležité ocenění, pochvala, pocit, že se jim něco podařilo. Je tedy důležité dát možnost k prezentaci jejich výtvorů, nápadů a myšlenek.

Provádět společné hodnocení činnosti - při práci s nadanými dětmi je třeba se vyhnout přímé kritice i když je konstruktivní. Nadaní bývají na kritiku citliví. Řešením je dát nejprve prostor, aby dítě zhodnotilo své výsledky samo. Učí se tím vlastní sebereflexi a získává schopnost citlivěji posoudit své nedostatky.

Edukační potřeby nadaných dětí se částečně odlišují od běžné populace. Tyto specifika jsou odvozená zejména z jejich osobnostních a emocionálních odlišností. Podle Juraškové⁵² se u nadaných dětí často klade důraz pouze na rozvoj kognitivní složky, ale je třeba rozvíjet i sociální a emocionální dovednosti. Musíme se zaměřit na rozvoj jeho silných a slabých stránek, ale také na prevenci nebo alespoň zmírnění sociálních či osobnostních problémů. Rozvoj slabých stránek se týká zejména disproporcí v osobnosti nadaných, např. je vysoký intelekt dítěte vyvažován nedostatky v jiných oblastech. Často se jedná o fyzickou oblast, oblast jemné motoriky a grafomotoriky. Jsou také emocionálně nevyrovnaní a sebekritičtí, citliví ke kritice a je tedy důležitý citlivý a individuální přístup pedagoga. Rozvoj silných stránek znamená optimální stimulaci, která vyžaduje adekvátní potřeby a aktivity. Dále rozvoj jeho vědomostí a dovedností. Staví se často proti příkazům a je třeba nechat ho argumentovat, jelikož to stimuluje rozvoj tvořivého myšlení.

Největší problémy mají nadaní žáci v emocionálně-sociální oblasti. Jsou často silné individuality a mezi svými vrstevníky se cítí osamocení a odlišní. Je třeba je nenásilně vést ke kooperaci. Často vyhledávají společnost starších dětí či dospělých, čili jedince se stejnými myšlenkovými pochody. Jako prevenci problémů je v první řadě nutný rozvoj zdravého sebehodnocení dítěte.

⁵² Srov. JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006 s. 44-46.

Nadané děti potřebují objevovat nové, přijímat podněty z okolí, využívat své schopnosti. To znamená, že je potřeba nabídnout jim takové výchovné programy, které nabízejí rozvoj nezávislého myšlení, sebeobjevování a inspiraci. Landau⁵³ uvádí zásady kreativního postoje k výchově nadaných:

Individualita místo konformismu – je důležité ctít individualitu nadaného dítěte. Jistá míra konformity je nutná z hlediska socializace, ale nesmí přejít k potlačení vlastní individuality. U každého malého dítěte se nejprve snažíme objevit jeho schopnosti a následně je podporujeme. Měli bychom se vyhnout srovnávání dítěte s jinými.

Postup od známého k neznámému – dítě ještě nemá zkušenosti a při objevování nového bychom měli vycházet od toho, co již zná, k novému. Podporujeme tak účast dítěte v procesu učení.

Radost z procesu, nikoli jen výkon – radost z výkonu je jen dočasná, krátkodobá záležitost. Prožitek z aktivování schopností, vědomostí, využití představivosti a pochopení je proces, který přináší dlouhodobé uspokojení.

Ptát se, nikoli jen odpovídat nebo se učit fakta – pokud předčasně eliminujeme dětskou fantazii, vede to pouze ke shromažďování informací. Je žádoucí vzbudit otázkami v dítěti zvědavost, vědomosti se pak rozšiřují samotnými otázkami dítěte. Fakta bývají často překonaná, ale kreativní kladení otázek vytváří schopnost kdykoli si opatřit nové informace.

Interdisciplinární, nikoli jen úzce kategorizované myšlení – nadané děti mají tendenci se předčasně úzce specializovat. Úkolem pedagoga je tomu cíleně bránit a vést dítě k vyrovnanému poznávání, aby dokázalo vše posoudit z různých úhlů pohledu a své vědomosti dát do vzájemných souvislostí.

Orientace na budoucnost – většinou se mluví o minulosti, ale když seznámíme děti například s nejnovějšími poznatky vědy a společnosti, můžeme je orientovat k určitému cíli. Vedeme je k otázkám: Jak budeme postupovat dál? Co zde bude k prozkoumání, až budete dospělé? Motivujeme je k učení a bádání.

Učení hrou – hra je velmi motivující vyučovací technikou, protože vytváří aktivní, dynamické prostředí k učení. Nadaným dětem umožňuje hra zapojit více potenciálů, než u jiných metod učení: vědění, spontánnost, intuici, humor, city, fantazii. Hrou budujeme u dětí základ pro kreativní život. Ve hře se učí: mít odvalu prohrávat, poučit se z chyb, pohrávat si s pojmy, idejemi, materiály, zvažovat různé možnosti a alternativy.

⁵³ Srov. Landau, E. *Odvaha k nadání*, s. 68-71.

Důraz na úsilí o sociální, a ne jen o individuální myšlení – jedním z charakteristických rysů nadaných dětí je, že jsou většinou velmi individualistické. Je tedy třeba je vést k tomu, aby objevovaly vyšší hodnoty, než jsou individuální úspěchy. Mluvit s nimi o sociálních problémech a vhodnou formou v nich upevňovat vědomí společenské odpovědnosti a posilovat pocit soudržnosti.

3.3 Formy rozvoje nadaných dětí ve volném čase

Proces učení mimo klasické vyučování ve školách probíhá poněkud jinak. Ve školách jsou dětem předávány zobecněné zkušenosti v podstatě v teoretické podobě a pak je dle možností aplikováno na praktické situace. Ve výchově mimo vyučování mají děti možnost získat poznatky a zkušenosti v bezprostřední praktické činnosti a to hravou formou, která je jim blízká. Na základě těchto osobních zkušeností a ve spojení poznatků získaných ve škole si vytvářejí nové poznání a zkušenosti.⁵⁴ Nadání v určité oblasti se projevuje zvýšeným či hlubokým zájmem dítěte. Tento zájem vyvolává potřebu uspokojení. Uspokojení těchto potřeb a rozvoj nadání dítěte ve volném čase má různé formy.

3.3.1 Zájmová činnost

Nejrozšířenější formou práce s nadanými dětmi ve volném čase jsou zájmové činnosti, které „*chápeme jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.*“⁵⁵ Jsou to různé kroužky, dětské kluby a oddíly, které jsou zaměřené na určité specifické oblasti – společenskovední, pracovní-technické, přírodovědné, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické. Kroužky tvoří menší skupiny dětí a činnost je zaměřena zpravidla na vnitřní obohacení dětí – např. kroužek čtenářský, modelářský aj.

Co se týká školských zařízení pro zájmové vzdělávání, tak největší podíl na rozvoji nadání zastávají střediska volného času, jako jsou domy dětí a mládeže (DDM) a stanice zájmových činností. Práce s nadanými dětmi v DDM má zpravidla tyto formy:

- vytváření speciálních zájmových útvarů pro talentované jedince;

⁵⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 73-74.

⁵⁵ Tamtéž, s. 92.

- individuální práce s dětmi mimo zájmové útvary;
- zadávání a řešení tematických úkolů, pořádání soutěží, turnajů, přehlídek;
- individuální či skupinové konzultace pro tematické úkoly a práce SOČ (středoškolská odborná činnost);
- vzdělávací akce, odborná soustředění, expedice;
- vyšší nabídka spontánních aktivit.

Uvedená tzv. vyšší nabídka spontánních aktivit je nabídka pro talentované děti a mládež s vyhraněnými zájmy. Jedná se o zpřístupněné laboratoře, ateliéry, počítačové a jiné odborné pracovny, chovatelské pracoviště aj. Své nadání zde účastníci rozvíjejí mimo pravidelnou zájmovou činnost individuálně či ve skupinách, a to pod vedením odborníka. Tuto činnost lze tedy chápat jako individuální činnost s talentovanou mládeží. DDM také pořádá různé soutěže a přehlídky, jejichž cílem je vyhledávat nadané a pomáhat jim v účelném využití volného času a rozvoji jejich potenciálu.⁵⁶

Mimo školská zařízení pro zájmové vzdělávání existuje i velké množství kroužků či klubů s různou tematikou, které organizují nestátní neziskové organizace, a které jsou speciálně zaměřené pro nadané děti.

3.3.2 Mentoring

Tento pojem je v českém prostředí relativně neznámý. Obecně bychom ho mohli definovat jako individuální vztah staršího a zkušenějšího (mentora) a jeho mladšího a méně zkušeného chráněnce. Mentor rozvíjí schopnosti či talent, provází, instruuje, pomáhá zvyšovat sebehodnocení, a to za účelem optimálního rozvoje svého svěřence. Tento vztah umožňuje chráněnci mentora rozvoj osobnostních, kognitivních a sociálních dovedností. Emocionální složka tohoto vztahu ho odlišuje od ostatních podobných činností pracovníků s mládeží. Mentoring v prostředí volnočasových aktivit, tedy v oblasti neformálního vzdělávání není často používanou metodou. Přitom v sobě skrývá značný potenciál. Zejména u nadaných dětí s jejich problémy, by se daly efektivně uplatnit principy mentoringu.

Existuje mentoring přirozený a formální. Formální mentoring je vhodnou formou podpory pozitivního vývoje nadaných žáků a studentů, protože se uskutečňuje na základě předem stanovených mentoringových programů. Rozeznáváme několik typů

⁵⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, s. 124.

formálního mentoringu, ale jen některé jsou vhodné pro oblast podpory nadaných dětí ve volném čase. *Klasický mentoring* – jde o klasické spojení mentora a chráněnce s cílem jeho optimálního rozvoje v oblasti osobnostní, kognitivní a sociální. *Skupinový mentoring* – skupina většinou 6-10 dětí se schází s jedním nebo několika mentory. Tato forma je využívána ve školním či komunitním prostředí, v oblasti volnočasových aktivit. Např. studenti vysoké školy vedou skupinu mladších žáků. *Instrumentální mentoring* – primární zde není vytvoření vztahu, ale získání dovedností a kompetencí v určitém omezeném časovém období. Mentor svěřence povzbuzuje a motivuje k aktivitám, které vedou k vytčenému cíli. *Mentoring na předem určeném místě* – účastníci se scházejí na předem dohodnutém místě (např. středisko volného času). Náplň setkání je předem naplánovaná a odsouhlasená všemi zúčastněnými. Často je zaměřen na rozvoj školních dovedností.

Proces mentoringu je zásadně ovlivněn osobnostní kvalitou mentora, který se musí řídit individuálními potřebami chráněnce, plánovat a dosahovat vytýčených cílů, tzn. celostního rozvoje jeho osobnosti. Úkolem mentora je tedy pracovat ve třech oblastech.

1. *Rozvoj dovedností a kompetencí* – mentor musí podporovat svěřencův zájem a nadání, vytvářet podmínky pro získávání nových vědomostí, znalostí a zkušeností. Musí předávat nejen znalosti, ale i efektivní postupy, strategie a návody. Například jak získávat a zpracovávat informace, dovednosti efektivního učení nebo jak aplikovat získané znalosti mimo školní prostředí.
2. *Rozvoj v sociální a emoční oblasti* – nadané děti se často setkávají s neporozuměním okolí, mnohdy mají nízké sebevědomí a sebehodnocení nebo pocházejí ze slabého sociokulturního prostředí. Mentor jim poskytuje pozitivní zpětnou vazbu, podporu a povzbuzení a to ovlivňuje rozvoj osobnosti svěřence na sebepojetí, sebedůvěru a prosociální hodnoty.
3. *Rozvoj identity a mezilidských vztahů* – nadané děti jsou často emocionálně nevyrovnané a mají problémy v navazování adekvátních sociálních vztahů. Mentor může být významným zdrojem rozšíření sítě sociálních kontaktů, např. může uvést svěřence do zájmové skupiny či volnočasového klubu a ukázat mu různé možnosti trávení volného času. Dále může mentor pomáhat při zvládnání stresu a zátěžových situací tím, že svěřenci ukáže účinné strategie.

Jak jsme již uvedli, mentor předává svěřenci nejen vědomosti, dovednosti a kompetence, působí i v oblasti sociální a z toho důvodu je i poměrně široký výčet jeho požadovaných charakteristických rysů:

- je zralou a vyrovnanou osobností;
- je trpělivý, spolehlivý a odpovědný;
- otevřený změnám a flexibilní;
- umí naslouchat, je empatický;
- umí navázat komunikaci s dítětem s přihlédnutím na jeho vývojovou úroveň;
- má předchozí zkušenosti v práci s cílovou skupinou;
- je podporující a má zájem na pozitivním rozvoji svěřence;
- má dobré komunikační a interpersonální dovednosti.

Zásady mentoringu vycházejí vstříc potřebám a specifickým se kterými se setkáváme u nadaných dětí. Mentor respektuje individualitu svěřence a přistupuje k němu jako k rovnocennému partnerovi. To znamená, že respektuje jeho názory, bere v úvahu jeho přání a představy, zahrnuje ho do plánování společných aktivit a nechává mu prostor pro vlastní vždy iniciativu. Mentorův přístup k dítěti je spolehlivý a stabilní, je ochoten pro něho udělat i něco navíc. Klade důraz na zábavu ve společenských aktivitách. Má o svém svěřenci realistické představy a očekávání.⁵⁷

3.3.3 Korespondenční formy rozvoje nadání a online vzdělávání

V současné době velkého rozvoje moderních komunikačních technologií se k rozvoji nadaných dětí ve volném čase využívají i různé korespondenční kurzy, které probíhají např. formou online, mailem. Online vzdělávání je vhodnou formou výuky, která, může doplnit znalosti nadaných dětí. Žák a učitel se tedy nesetkávají osobně. Předpokládá se zde aktivní zájem dítěte, které přijímá touto formou nové vědomosti a dovednosti a ověřuje si je plněním zadaných úkolů. Tato forma výuky má své výhody i nevýhody. Všeobecně se mezi nevýhody tohoto typu výuky řadí absence osobního kontaktu jak s lektorem, tak s ostatními dětmi, chybí zde osobní vzájemná interakce. Nelze realizovat skupinové aktivity. Může docházet i k povrchnímu přístupu, či nesprávnému pochopení složitějších témat. Výhodou těchto metod je, že poskytují možnost plné individualizace vzdělávání. Dále sem patří nezávislost na místě a čase, snadná aktualizace informací, individuální rychlost učení a zábavnější interaktivní obsah, než čtení.

⁵⁷ KOVÁŘOVÁ, R., HAMPL. I. *Problematika mimořádného nadání v současném českém školství*. Ostrava: VŠB-TU, 2012, s. 33-39.

Známé *korespondenční kurzy* u nás pořádá konkrétně např. Talnet.⁵⁸ Nazývají se T-kurzy a probíhají převážně online formou. Nejprve je úvodní soustředění, pak účastníci absolvují dva výukové bloky po šesti lekcích s úkoly. Poté vypracují seminární práci pod vedením instruktora. Následuje prezenční soustředění a poté obhajoby seminárních prací před spolužáky z kurzu. Mezi standardní vzdělávací nástroje samostudia patří v současné době *E-learnig*. Využívá se například pro výuku cizích jazyků a přináší možnosti elektronické komunikace a testování znalostí. E – learning je souhrn *nástrojů pro „tvorbu, aktualizaci, distribuci a vyhodnocování vzdělávání a správu znalostí v prostředí IT technologií.“*⁵⁹ Rozvoj znalostí může probíhat i prostřednictvím tzv. *webinářů*. Jedná se o online semináře a videokonference, které využívají vysokorychlostní internet. Jsou pořádány v předem vyhlášených termínech. Účastníci se přihlásí do virtuální místnosti, kde vidí prezentaci lektora a komunikují s ním přes webovou kameru nebo chatem.

3.3.4 Soutěže a olympiády

Soutěže a olympiády přinášejí nadaným dětem možnost uplatnění svých schopností a dovedností, slouží i jako zprostředkování kontaktů mezi dětmi podobných zájmů. Jsou výborným prostředkem jak vyvolat, stimulovat a také poskytovat vysokou náročnost nadaným v mnoha polích působnosti. Dokážou aktivovat a také posilovat zájem nadaných dětí o určitou oblast a zlepšovat tak vědomosti a schopnosti. V ČR je celorepublikovým organizátorem systému soutěží Národní institut dětí a mládeže.⁶⁰

K tématu soutěží a soutěživosti je nutné podotknout, že ne všichni odborníci souhlasí s názorem na jejich kladný vliv pro vývoj dítěte a jeho nadání. Například Nováčková⁶¹ konstatuje, že kladných přínosů soutěží, lze dosáhnout i jinými prostředky a upozorňuje na možná rizika, které spočívají především v jejich dlouhodobých důsledcích. Ve svém článku uvádí, že pokud vedeme děti k soutěživosti, učíme je odvozovat pocit vlastní hodnoty hlavně od výkonu, tedy zda podají lepší nebo horší výkon než druzí. To silně ovlivňuje sebevědomí a sebeúctu dítěte. Dítě pak může svou hodnotu odvozovat od toho, zda je v něčem horší nebo lepší než druzí. Důležitá je i otázka motivace. Soutěže

⁵⁸Srov. TALNET. *Talnet: T-kurzy* [online].

⁵⁹DUDOVÁ MARTOCHOVÁ, M. *Dítě a nadání*, s. 26.

⁶⁰Srov. FREEMAN, J. *Volnočasové aktivity pro nadané a talentované u nás a ve světě*. Praha: NIDM MŠMT, 2009, s. 21.

⁶¹Srov. NOVÁČKOVÁ, J. *Rizika soutěží ve škole*. [online]. Zpravodaj SKAV, 2011, Vol. 2, s. 5-8.

vytvářejí návyk na vnější motivaci k výkonu, protože učí děti, že důležité je jen zvítězit, nikoli dělat věci kvůli nim samotným. Ze své podstaty soutěže zvyšují agresivitu, děti vnímají ostatní jako soupeře a překážky svého úspěchu a ne jako možné spolupracovníky při vytváření něčeho pozitivního a smysluplného. Autorka článku navrhuje jako možné řešení, zaměnit soutěživá pravidla za kooperativní, pořádat různé přehlídky, ale bez vyhlášení výsledků. Nevystavovat jen nejlepší práce dětí, ale všechny, aby si děti samy mohly porovnat svůj výkon s výkony druhých a zjistit, co je možné udělat jinak či lépe.

3.3.5 Pobytové akce

Pobytové akce pro nadané děti umožňují jejich plné zapojení do daného předmětu zájmu s intenzivním odborným vedením a vytvářejí velký prostor pro sociální kontakt. Existují různé podoby pobytových akcí s rozdílnou délkou trvání. Jsou to pobytové tábory, příměstské tábory, víkendové akce, pobytové campy pro rodiny nadaných dětí, letní dětské tábory aj. Program těchto akcí je zaměřen na mnohostranné rozvíjení nadání formou, která podchycuje zájmy dětí. Dále rozvíjí tvořivé schopnosti dětí, rozumové schopnosti, logické myšlení, sociabilitu a vzájemnou toleranci a celkově působí pozitivně na jejich osobnost. Můžou mít i specifické zaměření pro určitou oblast zájmu dětí, např. přírodovědné.⁶²

Například Centrum nadání⁶³ pořádá pobytové celostátní setkání rodin s nadanými dětmi, pobytové zábavně-vzdělávací campy rozvoje rozumových schopností pro mládež a příměstské campy pro děti a mládež. Základními cíli těchto pobytových aktivit je vzájemné seznámení nadaných jedinců z celé ČR i ze zahraničí, poskytnutí prostoru pro seznámení se zajímavými hrami, hralovými, knihami, filmy a činnostmi, které rozvíjejí duševní schopnosti dětí. Klade se zde důraz na týmovou spolupráci, děti se zde učí spolupracovat s lidmi jiné věkové kategorie, jiné povahy, pohlaví i preferencí. Pořádají se zde také soutěže, u kterých se nehodnotí pouze výsledky, ale také způsob řešení a chování týmu navenek i mezi sebou. Mnohé nadané děti mají problém s komunikací a projevem na veřejnosti. Organizátoři se z tohoto důvodu snaží o to, aby v rámci programu a týmu dostal každý prostor pro vlastní seberealizaci a projev, např. při

⁶² Srov. FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání: Jejich rozvoj ve volném čase*. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2009, s. 41.

⁶³ Srov. CENTRUM NADÁNÍ. *Centrum nadání: Zájmové aktivity* [online].

vedení diskuzí. Pro ty, kteří mají zájem o další zdokonalování v duševních činnostech, existuje nabídka uplatnění v praxi. Mohou publikovat články, úvahy a povídky v časopisech, na internetu, ve sborníku vydávaném Centrem nadání, navázat kontakt se zajímavými osobnostmi, spolupracovat na webech s kvízy nebo hádankami. Samotným pobytem tedy nekončí snaha organizátorů o rozvoj kognitivně nadaných dětí, ale nabízí i další možnosti pro jejich seberealizaci.

Závěr

Problematika nadání patří v současné době mezi velmi aktuální témata. Nadání dítěte je nutno brát pouze jako vstupní dispozici, se kterou je třeba dále pracovat vytvářením vhodných podmínek a příležitostí. Důležitá v péči o nadané je spolupráce rodiny a školy, ale i volba vhodných volnočasových aktivit. Ve své práci jsem se zabývala specifiky výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve volném čase. Předpokladem kvalitní výchovně-vzdělávací práce s dětmi se speciálními potřebami, mezi které se řadí i děti mimořádně nadané, je v první řadě dobrá znalost teoretických základů této problematiky.

Z tohoto důvodu jsem v první kapitole nejprve představila základní pojmy, tj. nadání a talent. Narazila jsem ale na závažný problém, který se týkal nejednotnosti v definování pojmu nadání a dále v rozlišení pojmů nadání a talent. Tato terminologická nejednotnost se odráží i do praxe. Např., jak vyplynulo z výzkumu, pracovníci SVČ uvádějí, že není přesně vymezeno, koho lze označit pojmem „nadané“ či „talentované“ dítě, a vyjádřili potřebu přesnějšího vymezení, jaké dítě patří mezi „nadané“. Dále jsem uvedla některé modely a druhy nadání. Ve větší míře jsem se věnovala Monksovu vícefaktorovému modelu nadání, a to z více důvodů. Jednak se ztotožňuji s pojetím nadání jako výsledku vzájemného působení vnitřních a vnějších faktorů, jednak proto, že zdůrazňuje fakt dynamiky chování jedince a jeho úzký vztah k sociálnímu prostředí a také proto, že patří v praxi mezi nejpoužívanější model nadání.

V dalších podkapitolách této části práce jsem se zabývala charakteristikou a typologií nadaných dětí. Nadané děti mají specifické charakteristiky a projevy, které by měl, dle mého názoru, pedagog znát a být na ně připraven, aby mohl tyto děti identifikovat a zvolit k nim vhodný přístup. Dále jsem představila charakteristiky specifických rizikových skupin nadaných dětí. Jedná se o děti, u kterých bychom nadání na první pohled nehledali, protože je z různých důvodů ukryto a těmto dětem hrozí, že bez naší všímavosti a kvůli nedostatku potřebných znalostí nebudou identifikovány a vrozené vlohy zůstanou nerozvinuty. Nadané děti mají různé problémy, které jsou pro tuto skupinu typické, patří sem i určitá komunikační specifika, která představuji v poslední části první kapitoly. Uvedla jsem zde závěry výzkumu, které potvrzují, že komunikace nadaných dětí se v některých směrech liší od běžných dětí. Jsem toho

názoru, že u kognitivně nadaných dětí lze tuto odlišnost předem předpokládat, jestliže máme teoretické znalosti jejich charakteristik a známe možné problémy, které jsou pro ně typické.

Druhou kapitolu jsem věnovala státním i nestátním neziskovým organizacím, které poskytují volnočasové aktivity pro nadané děti. Vzdělávací instituce hrají jednu z klíčových rolí v rozvoji nadaných dětí, ale problematika péče o nadané není součástí přípravy budoucích pedagogů ani pedagogů volného času. Formální a neformální péče o nadané fungují odděleně. Když jsem porovnávala činnost státních a nestátních neziskových organizací, které pracují s nadanými dětmi, ukázalo se, že nestátní neziskové organizace pružněji reagují na společenskou poptávku a často vyvíjejí činnost tam, kde by ji měl zajišťovat stát. Výsledky tří výzkumů, které jsem v práci použila, ukazují, že existuje celkem kvalitní péče pro sportovně nebo umělecky nadané děti, ale nabídka aktivit pro kognitivně nadané je nedostačující. Úroveň nabídky se však liší v jednotlivých krajích ČR. SVC považují za svou hlavní činnost pro nadané pořádání soutěží a přehlídek, ale ty jsou vhodnou aktivitou pouze pro určitou část nadaných dětí. Nutno dodat, že MŠMT se o tuto problematiku zajímá a snaží se ji řešit, myslím, že je to ale dlouhodobější záležitost, protože se musí vytvořit fungující koncepce pro tuto oblast.

V poslední části jsem se zabývala charakteristikou osobnosti pedagoga volného času i pedagoga nadaných a uvedla jsem základní principy výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi. V závěru kapitoly uvádím možné formy rozvoje nadaných dětí ve volném čase. Nepodařilo se mi najít žádnou metodiku péče o kognitivně nadané děti ve volném čase. Metodiky, které jsou dostupné, jsou určeny pro práci učitele. Shromáždila jsem tedy údaje, které se týkaly základních principů práce s nadanými dětmi a které uvedli někteří odborníci ve svých publikacích. Tyto principy jsem vybírala tak, aby je bylo možné aplikovat i ve výchovně-vzdělávací činnosti s nadanými dětmi ve volném čase. Narazila jsem i na problematiku soutěží jako jedné z forem rozvoje nadaných dětí. Většina autorů popisuje všeobecně kladný vliv soutěží a soutěžení, obzvláště pro nadané děti. Na druhou stranu jsou i tací, kteří upozorňují na rizika soutěží ve školách a jejich negativní dopad na vývoj dětí, který se ale neprojeví okamžitě, a nikdo si tedy možné problémy nespojí s jejich skutečnou příčinou.

Situace v péči o nadané děti (především kognitivně nadané) ve formálním i neformálním vzdělávání všeobecně není nejlepší, je zde ještě mnoho práce. Cílem mé

bakalářské práce bylo podat ucelený přehled specifické oblasti výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve volném čase a myslím, že jsem tento cíl splnila.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné

- ČAVOJSKÁ, M.; FOŘTÍKOVÁ, J. et al. *Vyhledáváme rozumově nadané žáky*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2010. ISBN 978-80-87000-42-7.
- DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*. Praha: Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-840-3.
- DUDOVÁ, M. M.; MARTOCH, M.; MARTOCHOVÁ, J. *Dítě a nadání*
- FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.
- FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání: Jejich rozvoj ve volném čase*. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2009. ISBN 978-80-86784-75-5.
- FREEMAN, J. *Volnočasové aktivity pro nadané a talentované u nás a ve světě*. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2009. ISBN 978-80-867784-83-0.
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*. Praha: Grada Publishing a.s., 2009. ISBN 978-80-247-1998-6.
- HŘÍBKOVÁ, L. *Základní témata problematiky nadaných*. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-25-9.
- JURAŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006. ISBN 80-86856-19-4.
- KOVÁŘOVÁ, R.; KLUGOVÁ, I. *Edukace nadaných dětí a žáků*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7368-430-3.
- KOVÁŘOVÁ, R.; HAMPL, I. *Problematika mimořádného nadání v současném českém školství*. Ostrava: VŠB-TU, 2012. ISBN 978-80-248-2674-5.
- KUPCOVÁ, M. et al. *Vzdělávání nadaných žáků: Přehled základních dokumentů*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2010. ISBN neuvedeno.

- LANDAU, E. *Odvaha k nadání*. Praha: Akropolis, 2007. ISBN 978-80-86903-48-4.
- LAZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa – jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: Iris, 2001. ISBN 80-88778-32-8.
- MACHŮ, E. *Nadaný žák*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-197-3.
- MONKS, J. F.; YPENBURG, H. I. *Nadané dítě*. Praha: Grada Publishing a. s., 2002. ISBN 80-247-0445-5.
- NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0738-1.
- PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PERHÁCS, J. *Multidimenzionálne aspekty výchovy a vzdelávania*. Nitra: PF UKF, 2005. ISBN 80-8050-893-3.
- PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647.
- SIMISTER, C. J. *Vaše chytré dítě*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3514-3.
- VÁŽANSKÝ, M.; SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.

Elektronické

- Asociace mladých debružárů* [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.debrujar.cz/>>
- Centrum nadání* [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.centrumnadani.cz/centrum-nadani.html>>
- DUDOVÁ MARTOCHOVÁ, M. et al. *Práce s nadanými dětmi v ČR*. [online]. [cit. 2013-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.silnestranky.cz/vzdelavani/metodiky-a-manualy-pro-rozvoj-talentu.aspx>>.

- ECHA ČR Společnost pro talent a nadání – kolektivní člen mezinárodní společnosti ECHA* [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné z WWW: < <http://www.talent-nadani.cz/>>.
- HEIDER, D. *Výzkum nadaných dětí v předškolním věku (metodika, shrnutí zjištění a závěry)* [cit. 2013-03-08]. Dostupné z WWW: < <http://clanky.rvp.cz/search/>.
- KAPLÁNEK, M. *Metodika zájmových činností I.* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta [cit. 2013-03-08]. Dostupné z WWW: <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/macku/metodiky1>.
- Mensa České republiky, *Mensa České republiky* [online]. [cit. 2013.03.02]. Dostupné z WWW: < <http://www.mensa.cz/>>.
- Nadání... brána k úspěchu* [online]. [cit. 2013-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.projekt-nadani.cz/>>.
- NIDM *Shrnutí dílčích šetření současného stavu a způsobů realizace politik podpory identifikace a rozvoje kognitivně nadaných se zájmem o přírodovědné a technické obory v ČR a vybraných zemí EU 2008.* [online]. Praha: NIDM, Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [cit. 2013-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/168-shrnuti-dilcich-setreni-soucasneho-stavu.html>>
- NIDM *Národní institut dětí a mládeže* [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.nidm.cz/>>.
- NOVÁČKOVÁ, J. *Rizika soutěží ve škole.* Zpravodaj SKAV [online], 2011, číslo 2, s. 5-8, [cit. 2013-03.08]. Dostupné z WWW: <http://www.zsmltu.cz/skav/?page_id=215>.
- ŠIMONÍK, O. et al. *Učitel a nadaný žák – sborník referátů z mezinárodního semináře.* [CD-ROM]. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky, 2008. ISBN 978-80-7392-054-8.
- Talnet: online k přírodním vědám* [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné z WWW: < <http://www.talnet.cz/>>.

Abstrakt

ŠÍPOVÁ, Lenka. *Specifika výchově-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve volném čase*. České Budějovice: Bakalářská práce, Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, 2013. Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman, Ph.D.

Klíčová slova: nadání, talent, nadané děti, volný čas, volnočasové aktivity.

Tato práce představuje specifika výchovně-vzdělávací práce s nadanými dětmi ve volném čase. Práce je rozdělena do tří částí. V první části po vymezení základních pojmů představuje některé modely a typy nadání. Dále postupně seznamuje s charakteristikou a typy nadaných dětí, jejich identifikací, specifickými skupinami nadaných a obvyklými problémy nadaných dětí. Druhá část seznamuje s institucemi a organizacemi, které nabízejí volnočasové aktivity pro nadané děti a také s výzkumy, jejichž cílem bylo zjistit jaká je nabídka volnočasových aktivit v SVC a jak jsou pracovníci SVC seznámeni s problematikou nadaných dětí. Třetí část je zaměřena na specifika práce s nadanými dětmi ve volném čase. Pojednává o osobnosti pedagoga volného času a pedagoga nadaných. Dále o principech práce s nadanými dětmi a možných formách rozvoje jejich nadání.

Abstract

Leisure Education of Gifted Children

Key words: gift, talent, gifted children, leisure, leisure activities.

The thesis presents leisure education of gifted children. The thesis is divided into three parts. The first part consists of basic terminology and some models and types of natural gift. Next, it deals with the characteristics and various types of gifted children, their identification, specific groups of gifted children and their usual problems. The second part of the thesis introduces the institutions and organisations which are offering leisure activities for gifted children. It presents the research about the offer of leisure activities in leisure centres and the awareness of leisure centre personnel of the gifted children issue. The third part focuses on the specifics of working with gifted children in their leisure time. It also presents the concept of leisure educators in relation to gifted children. Finally, the principles of work with gifted children and possible forms of fostering their natural gift are discussed.